

De huidige economische crisis in de Verenigde Staten is een crisis van overinvesteringen

David M. Kotz

De¹ crisis in de reële sector van de economie, die in 2008 in de Verenigde Staten begon, heeft een ongebruikelijk scherpe inzinking laten zien en ze werd door een zwak herstel gevolgd. Conservatieve analisten kritiseerden hierbij op een onaanvaardbare wijze de regulerings- en belastingpolitiek van de regering en dat deden ze op dezelfde manier als gedurende de jaren 1930. Vele economen wijzen echter de financiële crisis aan als de oorzaak voor de diepe en langdurige crisis in de reële economie. In een artikel stellen Reinhardt en Rogoff (2009) dat – historisch gezien – recessies relatief ernstig en langdurig kunnen zijn als ze met een financiële crisis in verband staan. De gebruikelijke interpretatie is nu dat door de ernstige problemen in de banksector de beschikbaarheid van kredieten voor de reële economie wordt beperkt. Dit gebeurt nadat de banksector eerst de expansie van de jaren 2000 had aangejaagd, maar intussen wel het herstel vertraagt. De erg lage rentestand en de grote overtollige geldreserves bij de banken lijken echter niet in overeenstemming met deze uitleg te zijn.

De traditie in de marxistische crisistheorie maakte gedurende lange tijd een onderscheid tussen de conjuncturele cycli met korte recessies en de ernstige, langdurige economische crises. Er bestaat echter geen overeenstemming over welke factoren die beide verschillende crises zouden kunnen verklaren. De theorie van de sociale structuur van de accumulatie (*social structure of accumulation*, SSA) die vanaf de jaren 1980 door marxistische economen in de Verenigde Staten werd ontwikkeld, biedt in elk geval wél een verklaring voor de periodiek voorkomende ernstige, langdurige economische crises.² Volgens de SSA-theorie wordt het sleutelement – dat in de theoretische hoofdstromingen, evenals in sommige marxistische theorieën, over

De huidige crisis in de Verenigde Staten en in het mondiale systeem blijkt een structurele crisis van de neoliberale vorm van het kapitalisme te zijn.

de economische crisis ontbreekt – door het concept van de *kapitalistische regimes* geleverd. Het kapitalisme bestaat al meerdere eeuwen, maar heeft tijdens verschillende periodes wel diverse institutionele vormen gekend.

De SSA-theorie stelt dat om de periodiek voorkomende ernstige economische crises in het kapitalisme te kunnen begrijpen, men de rol van de institutionele vorm van het kapitalisme in overweging moet nemen, d.w.z. men moet verwijzen naar een SSA.³ Een bepaalde SSA – die economische, politieke en culturele instellingen omvat – promoot immers het maken van winst en de accumulatie gedurende verschillende decennia. Eventueel kunnen contradicties echter dat vermogen van de SSA om het accumulatieproces voort te zetten ondermijnen. Er volgt dan een structurele crisis die men niet door middel van automatisch optredende mechanismen, of die men zelfs niet door beleidsveranderingen binnen het kapitalisme vermag op te lossen. Het oplossen van een dergelijke crisis vergt daarom in een dergelijk geval een belangrijke institutionele herstructurering, hetgeen neerkomt op de constructie van een nieuwe SSA. Vorige structurele crises gebeurden in de late negentiende eeuw, in de jaren 1930 en daarna in de jaren 1970. Telkens weer vond daarna een belangrijke herstructurering van het kapitalisme plaats.

Volgens deze SSA-visie is de huidige crisis er eentje van periodiek voorkomende cycli van recessies. De normale cyclische conjuncturele recessies zijn via de normale werking van de kapitalistische economie

echter zelfcorrigerend, hoewel Keynesiaanse beleidsinterventies dat herstel wel kunnen bevorderen. Maar de huidige crisis als een gewone cyclische conjuncturele recessie beschouwen – ook al is ze ongevoelbaar ernstig en langdurig – zou evenwel haar reëel karakter ontkennen. De Grote Depressie van de jaren 1930 bijvoorbeeld betekende een decennium van aanhoudende structurele crisis. Tijdens deze depressie waren er toch nog periodes van recessie (1929-33 en 1937-38), maar ook van expansie (1933-37), hoewel de totale periode er wel eentje van een structurele crisis was. Deze structurele crisis in de jaren 1930 werd uiteindelijk pas na de Tweede Wereldoorlog overwonnen toen het karakter van het kapitalisme zich op significante wijze in een soort “gereguleerd kapitalisme” veranderde.

De huidige crisis in de Verenigde Staten en in het mondiale systeem blijkt een structurele crisis van de neoliberale vorm van het kapitalisme te zijn. Dat neoliberaal systeem is sinds de jaren 1980 dominant. In een vroegere paper (Kotz 2009) situeerde deze auteur de oorsprong van de huidige crisis in de Verenigde Staten in de instellingen van het neoliberale kapitalisme. In die vroegere paper focuste de auteur op de kenmerken van een neoliberale kapitalisme dat eerst een relatief lange en stabiele economische expansie gedurende zo een 25 jaar had voortgebracht, maar dat tevens trends in gang zette die op de lange termijn niet duurzaam bleken te zijn. De huidige crisis brak pas uit toen die trends uiteindelijk in werkelijkheid niet duurzaam bleken te zijn (dat argument zal in paragraaf 1 verder worden uitgelegd). Deze crisis wordt dus door “niet-duurzame trends” veroorzaakt. Deze verklaring vormt echter geen onderdeel van de traditionele marxistische crisistheorie.

Deze paper verschaft een interpretatie van de huidige crisis bekeken vanuit het perspectief van de marxistische crisistheorie. Zo wordt gesteld dat de huidige crisis als een bijzonder soort van *overinvesteringscrisis* kan worden geïnterpreteerd. In paragraaf 1 wordt het concept van de overinvesteringscrisis verder uitgelegd. In paragraaf 2 wordt het empirisch bewijs voor de interpretatie verschaft dat deze crisis er eentje van overinvesteringen is. Paragraaf 3 bevat slotcommentaren.

1. De tendens van de overinvesteringscrisis

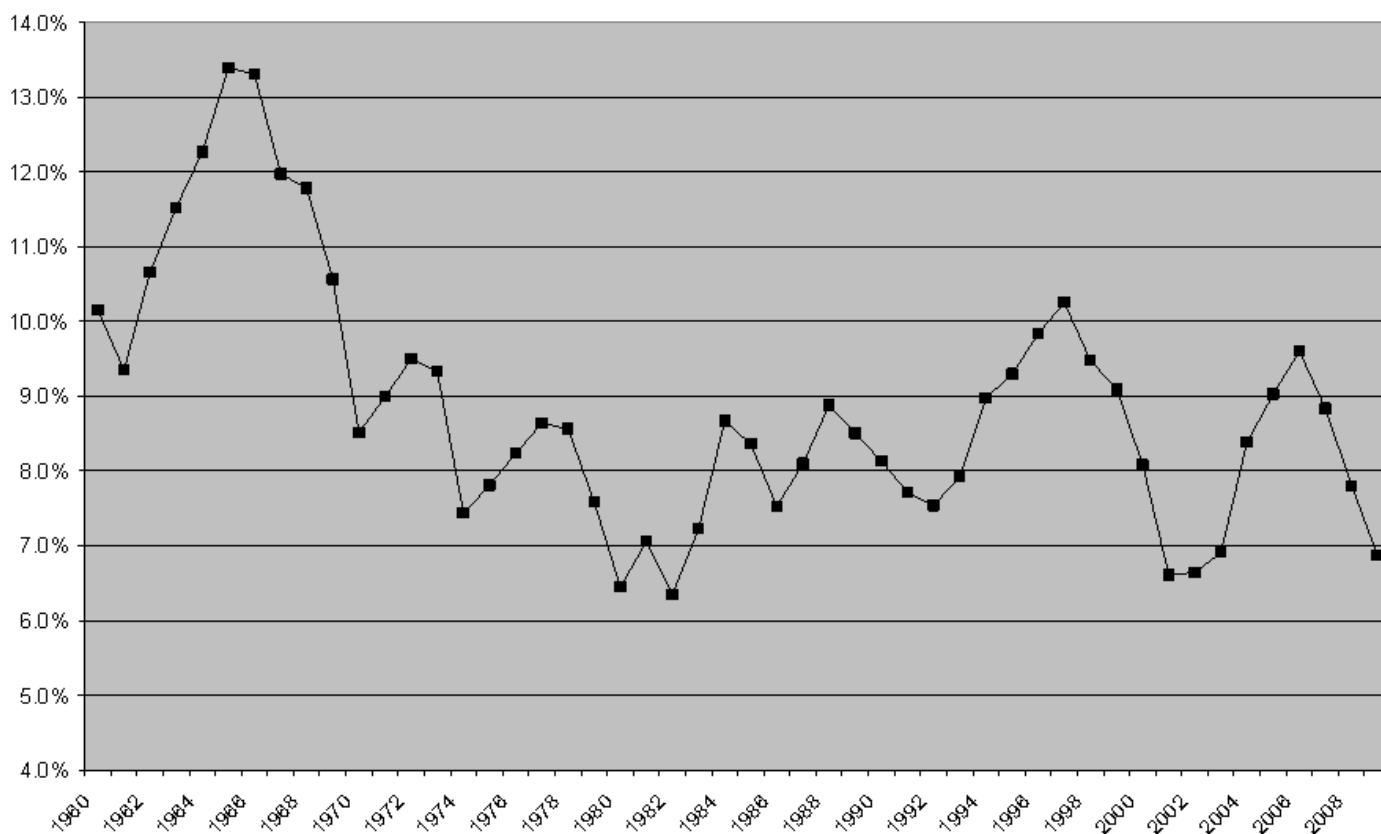
De marxistische literatuur over de crisistheorie gaat terug tot de late negentiende eeuw en heeft een aantal verschillende theorieën over de oorzaken van de kapitalistische crisis voortgebracht. Deze oorzaken

worden ook wel de “crisistendensen” geheten. Dat gebeurde wel na Marx. Want als eerste en meest bekende marxistische analist had Marx enkel de disproportionaliteit (tussen de productiesectoren) of de onderconsumptie als de oorzaak van de economische crisis aangewezen.

In de jaren 1920 en 1930 kwam echter een andere crisistheorie bovendrijven. Die was op de tendens van de dalende winstvoet als gevolg van de toenemende organische samenstelling van het kapitaal gebaseerd. Deze crisistheorie was dus gebaseerd op de marxistische visie dat de meerwaarde alleen maar door arbeid wordt voortgebracht, waardoor het vervangen van arbeiders door productiemiddelen tot een daling van de meerwaardevoet moet leiden. In de jaren 1970 werd de crisistendens van de “profit squeeze” (de winst afpersen) naar

voren geschoven.⁴ Die theorie stelde dat de dalende winstvoet de sleutel voor de verklaring van de crisis levert. De oorzaak werd wel bij de reële lonen gelegd, omdat in deze periode, toen de werkloosheidspercentages zeer laag waren, de lonen sneller dan de arbeidsproductiviteit stegen.⁵ Omdat de vroegere crisistheorie die uitging van de disproportionaliteitstendens, uit de literatuur was verdwenen, ontstonden er vanaf de jaren 1970 – dat was een periode waarin het kapitalisme in een nieuwe periode van structurele crisis leek te zijn beland – in de Engelstalige marxistische crisistheorie vooral debatten tussen de voorstanders van de theorie van de onderconsumptie, van de theorie van de groeiende organische samenstelling van het kapitaal en van de theorie van de “profit squeeze” plaatsvonden.

Figure 1. The Rate of Profit of the U.S. Nonfinancial Corporate Business Sector

Nota: Winst vóór belasting met waardering van inventaris en aanpassing van verbruik van kapitaal en plus netto interesten en verschillende betalingen gedeeld door geproduceerd bezit (structuren, uitrusting en software, en inventaris) en reproductiekosten.

Bron: U.S. Bureau of Economic Analysis (2011b), Fixed Asset tabel 4.1, tabel S.5.a, en NIPA tabel 1.14.

Deze drie theorieën over de crisistenden-
sen hebben sindsdien een centrale plaats
in de marxistische literatuur over de crisis
ingenomen.

De meeste marxistische economen zien de
crisis van de jaren 1970 echter als een ge-
volg van de dalende winstvoet. Zoals uit
figuur 1 blijkt, daalde de winstvoet in de
Verenigde Staten vanaf 1966 scherp. Rond
deze tijd begon de crisis, die gewoonlijk
vlak na de conjuncturele piek van 1973
wordt gesitueerd, de macro-economische
variabelen aan te tasten. Inmiddels was de
winstvoet al substantieel gedaald.⁶ Vanaf
de piek in 1965 tot aan het dieptepunt in
1972 daalde de winstvoet met 29,1 pro-
cent. Dat leverde het overtuigende bewijs
op dat de krachten die deze crisis hadden
veroorzaakt, hier via de winstvoet opereer-
den. Veel in dit debat over deze crisis ging
echter over de vraag of de dalende winst-
voet ofwel door een stijgende organische
samenstelling van het kapitaal werd ver-
oorzaakt, ofwel door de “profit squeeze” –
dus als gevolg van de reële lonen die toen

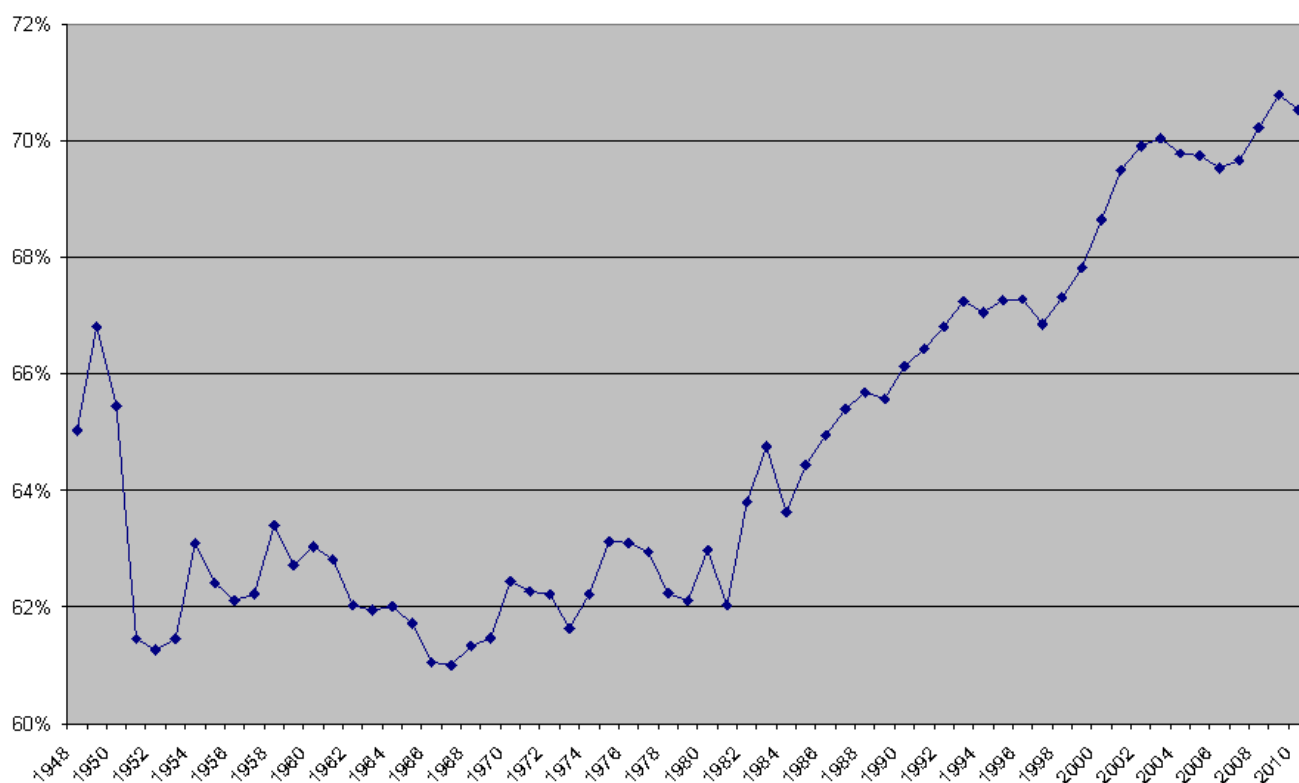
sneller dan de arbeidsproductiviteit waren
gestegen.

Nochtans vertoont *figuur 1* geen uiterma-
te uitgesproken daling van de winstvoet
voordat de crisis van 2008 uitbrak. In het
neoliberale tijdperk ontstonden van 1984
tot 1988 en tot 1997 pieken in de winst-
voet. Terwijl vanaf 1997 de winstvoet
scherp daalde, trad rond 2006 een zeker
herstel op. De daling van de winstvoet van
1997 tot 2006 bedroeg immers slechts 6,2
procent. Dat maakt om het even welke in-
terpretatie van de crisis van 2008 die op
een langdurige daling van de winstvoet
steunt, onaannemelijk wegens het contrast
dat er bestaat tussen de milde daling van de
winstvoet en de omvangrijke ineenstorting
in de reële economie.

Het neoliberale kapitalisme zou tot een
onderconsumptiecrisis hebben geleid, dit
gezien de langdurige periode van stagna-
tie van de reële lonen, terwijl de winsten
stegen en de ongelijkheid tussen de ge-
zinsinkomens een zo hoog niveau be-
reikte dat men vanaf 1928 niet meer had

gezien (Kotz 2009). Het neoliberalisme
was echter wel bij machte om als een SSA
te opereren, dit omwille van de eenvou-
dige reden dat de neoliberale instellingen
in staat waren om gedurende 25 jaren een
onderconsumptiecrisis te voorkomen. Een
onderconsumptiecrisis vindt immers alleen
plaats als de stagnerende reële lonen en de
stijgende winsten resulteren in een inade-
quate consumptieve vraag, waardoor dan
weer een realisatiecrisis ontstaat. Echter, in
het neoliberale tijdperk steeg, dit ondanks
stagnerende reële lonen, de consumptieve
vraag wel degelijk en dat gebeurde in golf-
bewegingen. Over de hele periode steeg de
consumptieve vraag ook relatief ten aan-
zien van het Bruto Binnenlands Product
(BBP). Zoals *figuur 2* laat zien, vertoonden
de consumptieve uitgaven als aandeel van
het BBP vanaf de vroege jaren 1950 tot de
vroege jaren 1980 geen trendmatige trend.
Na 1982 vertoonde hun beider verloop wél
een opmerkelijke opwaartse trend. Vanaf
1979 tot 2007 – allebei piekjaren in de
conjunctuercyclus – stegen de consumen-
tenuitgaven als percentage van het BBP
van 62,1 procent tot 69,7 procent. Zelfs

Figure 2. Consumer Spending as a Percentage of GDP

Bron: U.S. Bureau of Economic Analysis, 2011a, tabel 1.1.5.

gedurende de investeringsboom van de jaren 1990 steeg het aandeel van de consumptie in het BBP ietwat, en wel van 66,1 procent in 1990 tot 68,6 procent in 2000.

Als nu de huidige crisis er geen van onderconsumptie is, met wat voor soort crisistendens hebben we dan op de lange termijn wél te maken?

Deze crisis kan worden gezien als eentje van *overinvesteringen*. Onder overinvestering wordt de creatie van teveel vast kapitaal ten aanzien van het duurzame vraagniveau bedoeld. De crisis ontstaat dus wanneer de vraag boven het duurzame niveau is uitgestegen, maar nu is teruggevallen tot op een "normaal" ofwel duurzaam niveau. Het vast kapitaal dat voordien werd voortgebracht om aan de gestegen vraag te voldoen, is nu ineens overvloedig geworden.⁷ Hierdoor ontstaan dan een ernstige realisatiecrisis.

De bekendste vorm van de tendens tot overinvesteringcrisis kan men in het werk van Robert Brenner (2006) vinden: de aard van de concurrentie tussen kapitalisten leidt onvermijdelijk tot overvloedig vast kapitaal. In deze paper wordt echter

gesteld dat zich een aparte vorm van overinvestering in het neoliberale kapitalisme heeft ontwikkeld. Die zou men kunnen betitelen als een door een *bezitszeepbel* (*asset bubble*) veroorzaakte overinvestering.

Kotz (2009) stelt nu dat bezitszeepbellen een essentiële rol hebben gespeeld in de mogelijkheid van het neoliberale kapitalisme om stijgende winsten te genereren en daardoor de accumulatie van het kapitaal op de langere termijn op gang te houden. Terwijl het hele stelsel van neoliberale instellingen tenderde naar het veroorzaken van een groeiende kloof tussen de winsten en de lonen, produceerde het neoliberale kapitalisme tevens bezitszeepbellen van een almaar groeiende omvang.⁸ Van de andere kant stonden deze bezitszeepbellen de huishoudens dan weer toe om, gezien de stagnerende of dalende lonen, via de gestegen waarde van hun bezittingen, weer meer geld te lenen om zodoende hun consumptieve uitgaven verder op peil te houden.

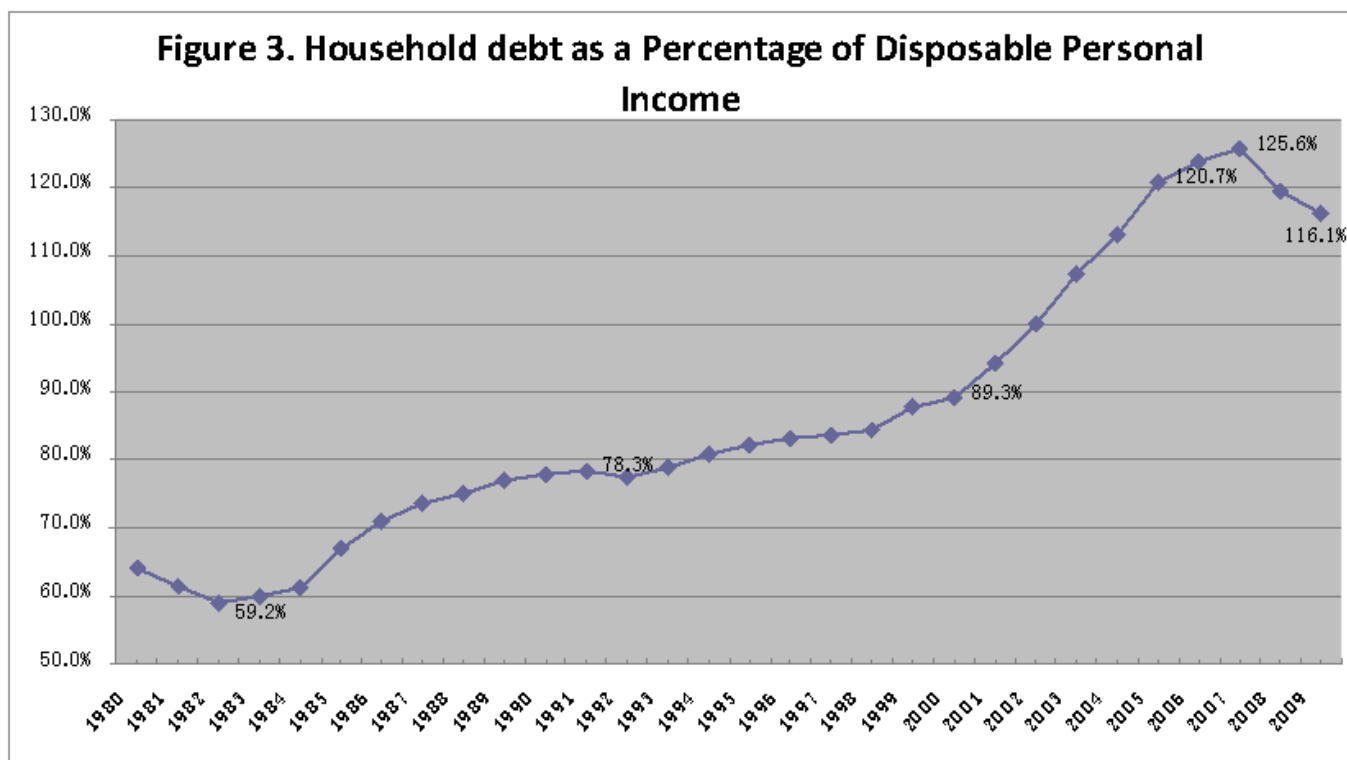
Een grote zeepbel leidt in twee opzichten tot overinvesteringen:

1) De consumentenbestedingen stijgen na verloop van tijd relatief ten aanzien van het beschikbaar persoonlijke inkomen. Als

antwoord hierop investeren de bedrijven om zo hun productiecapaciteit te verhogen, waardoor ze aan de gestegen consumentenvraag kunnen voldoen.

2) De bezitszeepbel heeft de neiging om overspannen verwachtingen te scheppen ten aanzien van de toekomstige winstgevendheid van de investeringen, wat dan eveneens weer leidt tot expanderende investeringen. De zeepbel in de aandelenmarkt heeft een meer geprononceerd effect gehad, maar zelfs in de vastgoedsector ontstond een euforisch gevoel. Dat kweekte onder de bedrijfsleiders weer vertrouwen in toekomst, wat hen dan alweer aanspoorde tot het verrichten van reële investeringen.

Men noteer hier slechts dat deze tweede route ook tot een dalende capaciteitsbenutting moest leiden, zeker toen de verwachtingen ten aanzien van de toekomst inderdaad overdreven bleken te zijn. Echter, de eerste route zou geen verminderde capaciteitsbenutting voortbrengen, daar de toenemende consumentenvraag door het toegenomen lenen als gevolg van de zeepbel reëel was. Echter, toen de zeepbel uit elkaar spatte, zou ook dat consumptief lenen

Bron: Board of Governors of the Federal Reserve System (2010, tabel B.100) en U.S. Bureau of Economic Analysis (2010).

ineens ophouden, waardoor de inmiddels geschapen vergrote productiecapaciteit, die er was gekomen om aan de door schulden gefinancierde consumptieve vraag te voldoen, ineens overvloedig was geworden.

2. Het bewijs voor de overinvestering als oorzaak van de huidige crisis

De toenemende schulden van de huishoudens op de lange termijn lagen aan de basis van de niet-duurzame trend in het neoliberale kapitalisme in de Verenigde Staten.

Figuur 3 laat zien dat de schulden van de huishoudens als percentage van het beschikbare persoonlijk inkomen tijdens het neoliberale tijdperk tussen 1980 en 2007 meer dan verdubbelden. Die schuldenberg werd door de successieve bezitszeepbellen mogelijk gemaakt.

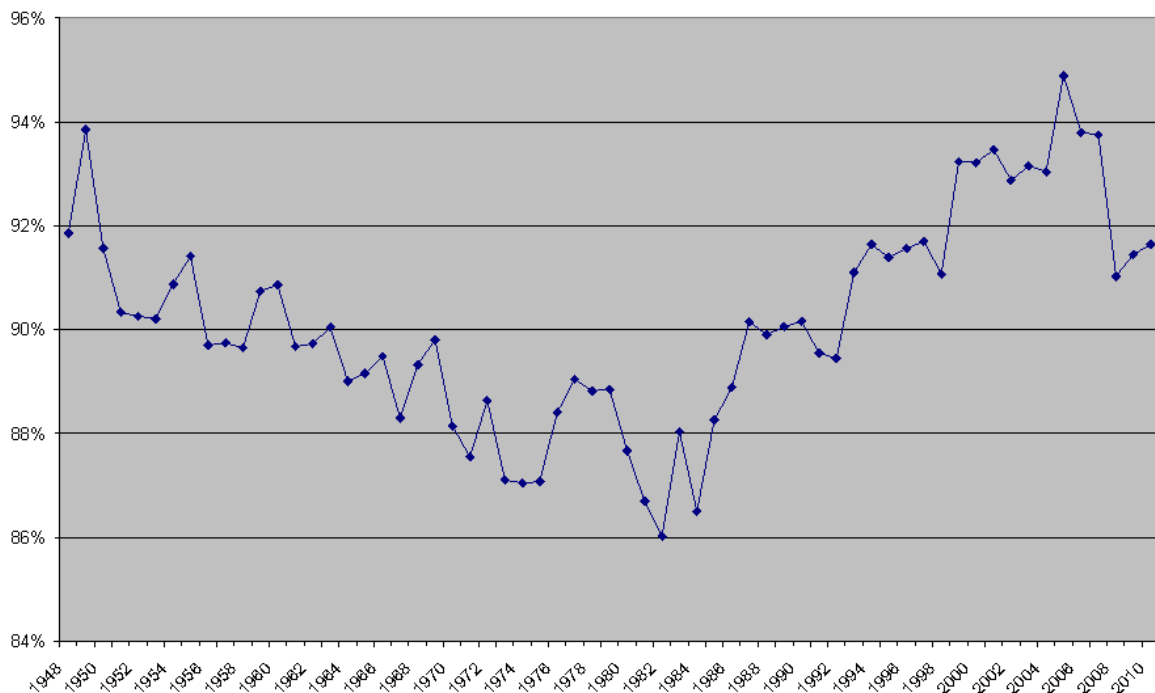
In de jaren 1980 ontstond er in het zuidwesten van de Verenigde Staten een zeepbel in het commerciële vastgoed, in de jaren 1990 ontstond er een veel grotere aandelenzeepbel op de beurs en in de jaren

2000 ontstond er zelfs een nog veel grotere vastgoedzeepbel. *Figuur 4* laat nu aan het begin van het neoliberale tijdperk de breuk zien in de trend van de consumptieve uitgaven als percentage van het beschikbaar persoonlijk inkomen. Vanaf 1948 tot in de vroege jaren 1980 ging deze ratio omlaag en bereikte met 86,0 procent zijn laagste niveau. Daarna hervatte de opwaartse trend die in 2005 met 94,9 procent het hoogste niveau bereikte ten tijde van de piek van de vastgoedzeepbel; dat was tevens het hoogste percentage dat vanaf 1938 ooit werd opgetekend. Onze studie vond voorts dat in de jaren 2004-2006 de extractie van fondsen uit het huizenbezit tot 9 à 10 procent van het persoonlijk beschikbaar inkomen was gestegen (Greenspan en Kennedy 2007). Dit proces zou de economie naar een overinvesteringsscrisis drijven.

Figuur 5, die de bezettingscapaciteit van de industrie aangeeft, suggereert dat de hierboven genoteerde tweede route van de overinvesteringen ook werkte.⁹ Tijdens de laatste drie pieken van de conjunctuercycli

uit de periode van het gereguleerde kapitalisme in de Verenigde Staten (1948-73) steeg de bezettingscapaciteit in de verwerkende industrie telkens van piek tot piek. Echter, tijdens de drie laatste cyclische pieken van het neoliberale tijdperk daalde de bezettingscapaciteit telkens van piek tot piek. Die bezettingscapaciteit lag ten tijde van de laatste piek in 2007 aanmerkelijk lager dan tijdens de laatste piek uit het tijdperk van het gereguleerde kapitalisme. Het gereguleerde kapitalisme produceerde daarbij geen bezitszeepbellen en de reële lonen stegen toen ongeveer gelijkmatig met de gemiddelde productiviteit per uur. De geaggregeerde vraag vormde geen probleem ten tijde van die vorm van kapitalisme en vastberaden bestuurders werden toen niet door bezitszeepbellen verleid. Echter, in het neoliberale tijdperk blijkt ook dat de overdreven verwachting ten aanzien van de toekomstige winsten door de successieve bezitszeepbellen tot een toegenomen productiecapaciteit in verhouding tot de actuele omzet heeft geleid.

Figure 4. Consumer Expenditure as a Percentage of Disposable Personal Income

Bron: U.S. Bureau of Economic Analysis, 2011a, tabel 2.1.

De jaarlijkse consumptieve bestedingen stegen vanaf 1948 tijdens bijna iedere recessie. In de periode die vooraf ging aan de huidige crisis, was een daling van de consumptieve bestedingen eerder uitzonderlijk. Tijdens de vorige structurele crises daalden de consumptieve bestedingen tijdens de twee recessies slechts zeer lichtjes en wel met 0,8 procent in 1973-74 en met 0,4 procent in 1979-80. Echter, na de piek van 2007 tijdens de laatste conjunctuurencyclus daalden de consumptieve bestedingen met 2,4 procent en tijdens de erop volgende twee jaren daalde ook het aandeel van de consumptieve uitgaven in het beschikbare inkomen (*U.S. Bureau of Economic Analysis* 2011a, tabel 1.1.6). Dat stemt overeen met onze stelling dat de trend van de overinvesteringscrisis de consumptieve uitgaven aanmerkelijk daalt en dat men daarna tot een normale inkomensverhouding terugkeert nadat de grote speculatieve zeepbel is uit elkaar gespat.

In het eerste kwartaal van 2008 begon de recessie met een jaarlijkse daling van 1 procent van de consumptieve bestedingen. Niet-residentiële investeringen in vast kapitaal volgden spoedig. In het eerste

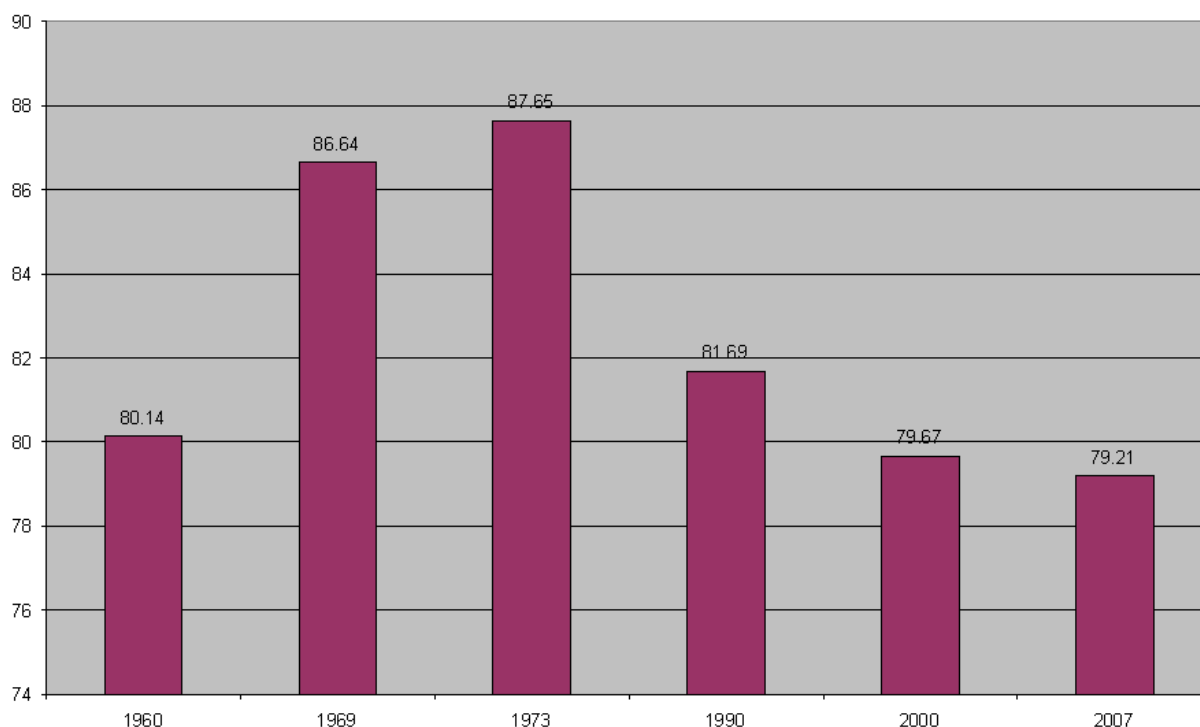
kwartaal van 2008 daalden, na eerst nog een trage daling met 0,8 procent op jaarbasis te hebben meegemaakt, de niet-residentiële investeringen in vast kapitaal tijdens de volgende kwartalen steeds sneller en bereikten ze tijdens het eerste kwartaal van 2009 een jaarlijkse krimp van 31,3 procent (*U.S. Bureau of Economic Research*, 2011a, tabel 1.1.1). Dit stemt overigens overeen met de tendens van de overinvesteringscrisis. *Figuur 6* toont het percentage van de kapitaalaccumulatie vanaf 1948. In 2009 viel dat percentage van de kapitaalaccumulatie onder de 0,5 procent. Dat was eenderde lager van het vroegere lage niveau vanaf 1948. Het herstel bedroeg in 2010 slechts 0,7 procent.

3. Slotcommentaren

Indien de huidige economische crisis een overinvesteringscrisis is, dan heeft dat implicaties voor ons begrip van haar ernst en mogelijke duur. Volgens de SSA-theorie is elke structurele crisis van het kapitalisme relatief ernstig en duurt ze een lange tijd. Het vergt een zekere tijd om een nieuw SSA te vormen en alvorens men daarin slaagt blijft de crisis wel voortduren.

Echter, de huidige crisis lijkt nu ernstiger dan ooit te zijn en ook langer te willen duren dan de structurele crisis van de jaren 1970. Tijdens de pieken tussen 1973 en 1979 – dat was in het hartje van de structurele crisis van de jaren 1970 – groeide de Amerikaanse economie met gemiddeld 3 procent per jaar, hetgeen wel degelijk boven het stagnatieniveau ligt (*U.S. Bureau of Economic Analysis* 2011a, tabel 1.1.6). De crisis nam echter niet de vorm van een plotse en persistente ineenstorting van het BBP aan, want ze werd eerder gekenmerkt door stijgende inflatie, toenemende werkloosheid en instabiliteit van het internationale monetaire systeem. Kotz (2010) stelt dat dit verschil met de crisissen van vroeger kan worden verklaard uit het feit dat een liberaal SSA toch verschillende soorten van structurele crises kan voortbrengen. Dat blijkt nu uit het neoliberale tijdperk (of uit de liberale periode van de jaren 1920 die aan de Grote Depressie voorafgingen) en dat staat in tegenstelling tot de crisis in een gereguleerd SSA, zoals bijvoorbeeld dat van het naoorlogse kapitalisme. Echter, de stelling die in dit artikel wordt verdedigd, nl. dat de huidige crisis als een overinvesteringscrisis kan worden

Figure 5. Capacity Utilization Rate in Manufacturing

Nota: The years shown are the last three business cycle peak years of the regulated capitalist SSA and of the neoliberal SSA.

Bron: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2011.

beschouwd, biedt ook een dieper inzicht in de reden(en) waarom de huidige crisis zo ernstig is en waarom deze lang blijkt te duren.

Met betrekking tot de ernst van de crisis heeft de bezitszeepbel aanleiding gegeven tot een plotse en brede daling van de consumptieve vraag en ze werd gevolgd door een steeds bredere daling van de investeringen. Dat verklaart het “big bang”-karakter bij het begin van de huidige crisis. Een dergelijke crisis brengt aldus een grote overcapaciteit van ongebruikte productiemiddelen tot stand. Zelfs indien de winstvoet zou kunnen worden verhoogd, dan nog zou de zakenwereld weinig aansporingen voelen om weer te investeren.¹⁰ Het proces dat overinvesteringen schiep – als gevolg van de door bezitszeepbel aangejaagde consumptieve leningen – laat aan de huishoudsector verder weinig mogelijkheden over om zijn consumptie te verhogen. Dat verschaft de privésector echter geen middelen om de vraag te vergroten en daardoor de economische groei

te herstellen. Deze situatie kan dus nog een zekere tijd zo blijven.

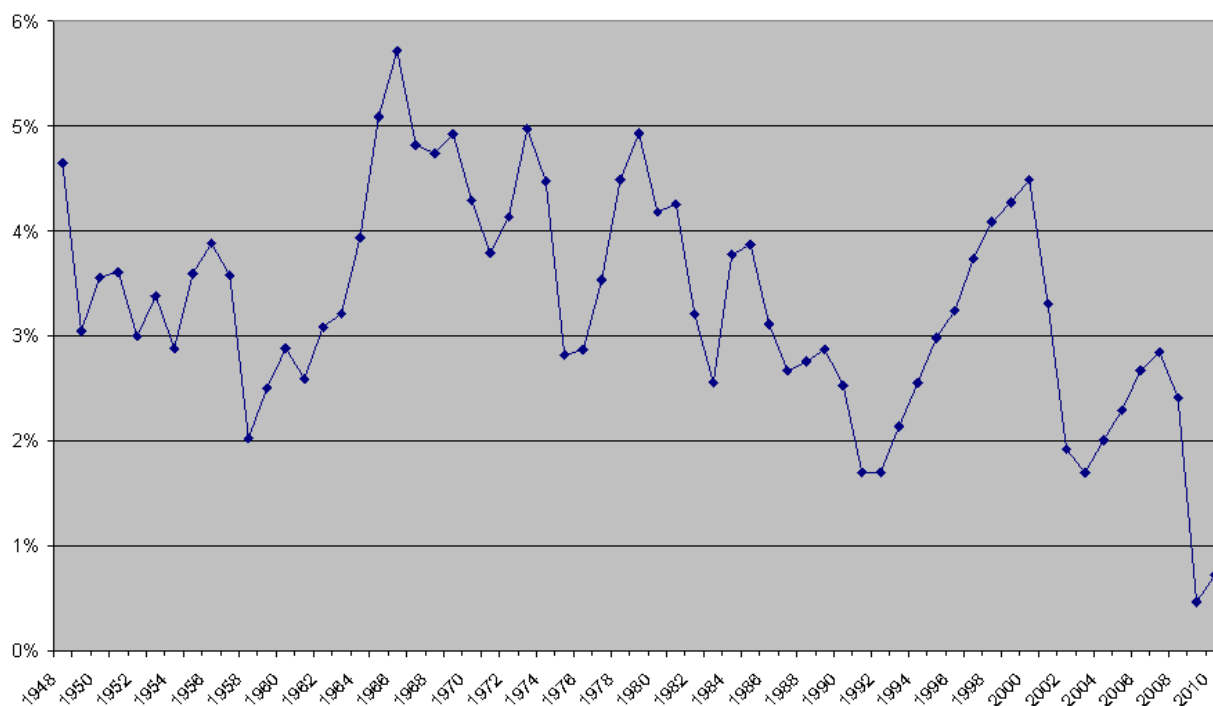
Keynesianen willen dat de regering de consumptieve kloof door middel van verhoogde openbare uitgaven poogt te overbruggen. Een dergelijke benadering kan, indien deze uitgaven voldoende ruim zijn, het herstel van de economische groei bevorderen. Echter, zolang dit niet gedurende een voldoende lange periode wordt volgehouden en alle overcapaciteit in de private sector in bedrijf wordt gehouden, dan zal ook deze route nog geen duurzame groei tot stand brengen.¹¹

De structurele crisis die door overinvesteringen als gevolg van een bezitszeepbel is veroorzaakt, kan niet zo maar worden opgelost zonder vooraf tot herstructureringen over te gaan. Hetgeen voorwaar geen eenvoudig proces zal zijn. De politieke mogelijkheden van dit type van crisis zijn vandaag wel veel ruimer dan tijdens de structurele crisis van de jaren 1970. Die crisis werd toen door een dalende

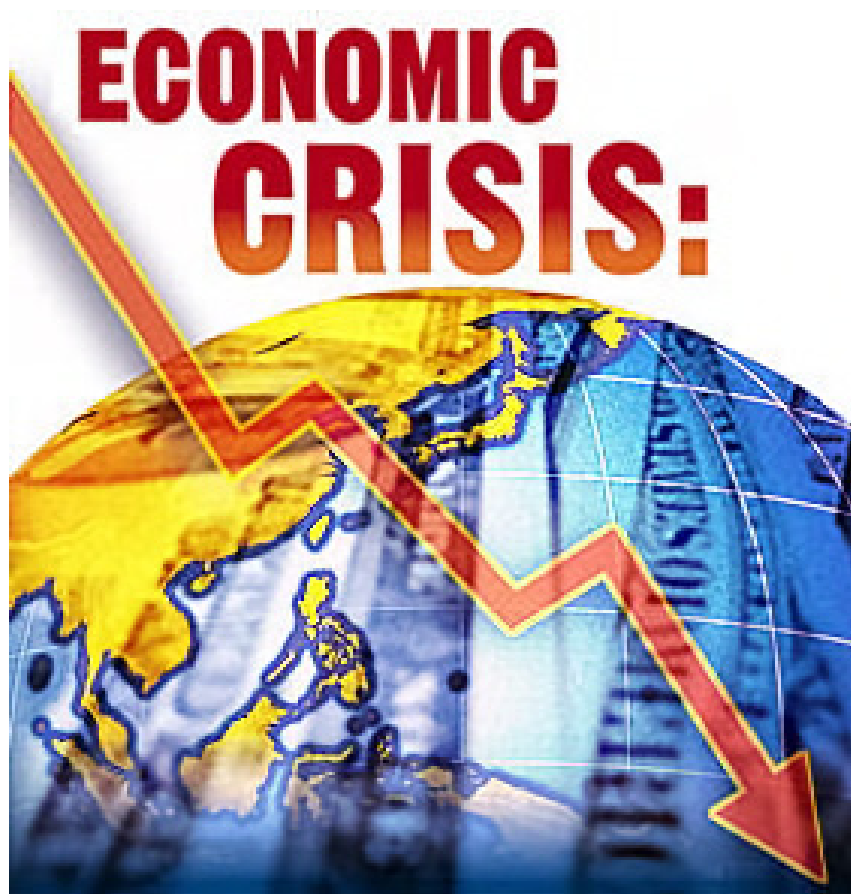
winstvoet aangedreven. Dat laatste type van crisis neigt tot het mobiliseren en het verenigen van het kapitaal tegen de arbeid met de bedoeling om de winstvoet te verhogen. De huidige crisis lijkt eerder tot een breuk met het neoliberalisme uit te nodigen door het toekennen van een grotere rol aan de staat, mocht het kapitalisme weer tot economische expansie willen overgaan. De huidige crisis heeft intussen een hardnekkige massawerkloosheid en een groot aantal bedrijfssluitingen veroorzaakt. De aard van deze crisis heeft eveneens een extreme ongelijkheid aangetoond en de uitbuiting door het systeem verduidelijkt.

We zijn nu met een volksmobilisatie tegen het grootkapitaal gestart. Dat is iets wat in de jaren 1970 – ondanks de toenmalige golf van jeugdige radicalisering – niet mogelijk zou zijn geweest. De verschillende segmenten van het kapitaal zijn daarom allicht binnenkort bereid om het neoliberalisme niet meer langer te steunen, omdat het neoliberalisme zelfs voor het kapitaal niets meer oplevert. Het kapitalisme moet

Figure 6. Net Nonresidential Fixed Investment as a Percentage of Net Nonresidential Fixed Assets

Bron: U.S. Bureau of Economic Analysis, 2011a, tabel 5.2.5.

dus een alternatieve structuur ontwerpen. De ontwerpers ervan worden allicht vergezeld door onwelkome deelnemers, d.w.z. door 99 procent van de bevolking in hun strijd rond deze herstructurering. Dat opent dan weer mogelijkheden om het verouderde kapitalistische systeem in zijn geheel op te ruimen.

(Vertaald door André Mommen)

Referenties:

Board of Governors of the Federal Reserve System. 2010. Downloaded on November 20 from <http://www.federalreserve.gov/> on various dates.

_____. 2011. Series on capacity utilization in manufacturing, downloaded from <http://www.federalreserve.gov> on July 15.

Brenner, Robert. 2006. *The Economics of Global Turbulence: the Advanced Capitalist Economies from Long Boom to Long Downturn, 1945-2005*. Londen en New York: Verso.

Duménil, Gerard, and Dominique Lévy. 2004. *Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gordon, David M., Richard Edwards en Michael Reich. 1982. *Segmented Work, Divided Workers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Greenspan, Alan, en James Kennedy. 2007. Sources and Uses of Equity Extracted from Homes. Federal Reserve Board Finance and Economics Discussion Series No. 2007-20. Available at <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2007/200720/200720pap.pdf>.

Kotz, David M. 2009. "The Financial and Economic Crisis of 2008: A Systemic Crisis of Neoliberal Capitalism", *Review of Radical Political Economics*: 41:3, Summer, 305-317.

_____. 2010. "What Can Cause a System-Threatening Crisis of Capitalism?", *Science and Society* 74:3, July, 362-279.

McDonough, Terrence, Michael Reich en David M. Kotz (eds). 2010. *Contemporary Capitalism and its Crises: Social Structure of Accumulation Theory for the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Marx, Karl. 1957. *Capital*, volume 1. Moskou: Foreign Languages Publishing House.

Reinhart, Carmen M. en Kenneth Rogoff. 2009. The Aftermath of Financial Crises, NBER Working Paper No. w14656, January. Available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1329274.

Sweezy, Paul M. 1942. *Theory of Capitalist Development*. New York: Monthly Review Press.

U.S. Bureau of Economic Analysis. 2010. National Income and Product Accounts. Downloaded on November 11 from <http://www.bea.gov/>.

_____. 2011a. National Income and Product Accounts, Revision of October 27, downloaded on October 29 from <http://www.bea.gov>.

_____. 2011b. National Income and Product Accounts, Fixed Assets Tables, and Integrated Macroeconomic Accounts, downloaded on July 19 from <http://www.bea.gov>.

Noten:

¹ Deze paper werd ingediend in het panel over "Finance, Profit, and Crisis" op de conferentie "Political Economy and the Outlook for Capitalism", een gezamenlijke conferentie gesponsord door AHE, IIPPE en FAPE, op 5-8 juli 2012, aan de *Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, Centre Pierre Mendès France*, 90 rue de Tolbiac, te Parijs.

² Het belangrijke vroege werk in de literatuur over de SSA is van Gordon, Edwards en Reich (1982). Voor een recensie van de theorie over de SSA, zie McDonough, Reich en Kotz (2010).

³ De regulatietheorie, die significante gelijkenissen met de SSA theorie vertoont, verwijst naar "accumulatieregimes" in plaats van naar SSA's.

⁴ De advocaten van al deze marxistische crisistendenzen, evenals verschillende anderen, die

hier worden geciteerd, kunnen verwijzen naar citaten van Marx die deze crisistendensen lijken te ondersteunen.

⁵ Een gelijkaardige trend in de winstvoet werd in het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland gevonden (Duménil en Lévy 2004, blz. 24, figuur 3.1).

⁶ Deze analyse kan dynamisch worden voorgesteld als een relatie tussen de trends, dan tussen de niveaus, van het vast kapitaal en de eindvraag.

⁷ Deze analyse kan men dynamisch presenteren als een relatie tussen trends, eerder dan tussen niveaus, van vast kapitaal en eindvraag.

⁸ De oorzaken van grote bezitszeepbellen in het neoliberale kapitalisme waren, ten eerste, de ongelijkheid die leidde tot een grote hoeveelheid te investeren fondsen die de mogelijkheden voor productieve investeringen ruim overtroffen, waardoor sommige van deze fondsen werden gebruikt voor het aankopen van bezittingen (*assets*); en, ten tweede, een gedereguleerde, risicozoekende financiële sector die bereid en in feite begerig was om voor deze speculatie te lenen.

⁹ Ongelukkig genoeg zijn er alleen voor de verwerkende industrie en de enigszins bredere categorie van de “industrie” die ook de mijnbouw en de krachts centrales omvat, percentages over bezettingscapaciteit beschikbaar. De reeksen over de capaciteitsbenutting vertonen een gelijkaardig patroon als die van de series voor de verwerkende industrie, maar die beginnen pas in 1967.

¹⁰ Ondernemers hebben verschillende motieven om te investeren. Bepaalde types van investering zouden minder worden getroffen door overcapaciteit, zoals die bedoeld zijn om de oude door nieuwere en meer productieve machines te vervangen.

¹¹ In de jaren 1930, bracht de New Deal vanaf 1933 snel stijgende federale uitgaven met zich mee, maar toen de regering van Roosevelt overging om in 1937 na een periode van vier jaren van expansief beleid de begroting weer in evenwicht te brengen, zakte de economie het volgende jaar weer in een recessie weg. In die tijd waren de federale uitgaven ten aanzien van het BNP veel lager, hetgeen het voor de federale regering moeilijker maakte om de economie effectief door middel van bestedingen te stimuleren.